

Abstract. The article, based on a theoretical analysis of existing publications on the problem and empirical research, examines the main causes of the occurrence of psychosomatic diseases, namely, the peculiarities of their correction and diagnosis, the concepts of which are based on psychological or usually physiological prerequisites, which leads to the presence of a wide range of different phenomena, the main role of which is taken on oneself somatic symptoms, considered as psychopathological phenomena and somatic dysfunctions (stress and somatic symptoms).

Keywords: emotional disturbances, dysfunctions, psychocorrection, psychosomatics, patients.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ромек В. Г. Поведенческая психотерапия: учебное пособие. Москва: ИЦ «АКАДЕМИЯ». 2012. 192 с.
2. Райх В. Функции организма. Москва: Университет. 2007. 205 с.
3. Фролова Ю. Г. Психосоматика и психология здоровья: учебн. пособие. Минск: ЕГУ. 2013. 172 с.
4. Кришталь В. В. Психосоматическая патология: генезис и подходы к коррекции. *Международный медицинский журнал*. 2011. Т. 7. № 1. С. 37–40.
7. Persaud R. Patients do not demand and doctors do not misunderstand – how medically unexplained symptoms become medicalize. *Psychosom. Med.* 2016. V. 68(6). P. 993–997.
8. Shorter E. Hysteria and catatonia as motor disorders in historical context. *Hist. Psychiatry*. 2016. V. 17(68). P. 461–478.

УДК 004.451.54:[316.77:070

ТЕХНІКИ МАНІПУЛЮВАННЯ МАСОВОЮ СВІДОМІСТЮ

К. М. Корольова, В. Ю. Василенко

Анотація. У цьому дослідженні подана інформація про техніки маніпулювання масовою свідомістю, а саме: замовчування інформації, створення фейків, перебільшення, навішування ярликів, маніпуляція зі статистикою, перефразування та гра словами. Визначені правила, дотримання яких дасть змогу уникнути впливу маніпуляції масової комунікації. Методологічною основою роботи є системний, логічний підхід, принцип історизму. Специфіка передбачає порівняльно-історичний метод для дослідження розвитку техніки маніпулювання масовою комунікацією.

Ключові слова: техніка, масова комунікація, маніпуляція, вплив.

Вступ. Комунікація є невід’ємною частиною життєдіяльності кожної людини. Під час здійснення комунікаційного процесу так чи інакше відбувається певний вплив на реципієнта, який може супроводжуватися маніпулюванням особистості. Саме тому актуалізується необхідність пошуку та реалізації механізмів та можливих способів протидії технікам маніпулювання масовою свідомістю, що і визначило мету представленого дослідження.

Основний розділ. Масова комунікація – це спілкування, контакт, взаємодія, обмін інформацією між людьми.

Масова комунікація – це процес, який розвивався разом з етапами розвитку людини і наразі набув своєї найвищої ланки. Тобто інтернет, ТБ, ЗМІ – все це створили учасники процесу масової комунікації задля того, щоб покращити та полегшити його.

Звернемося до історичного періоду людства неоліту. Тоді зароджувалися музика, танці: це є одним із видів комунікації. У танцях намагалися зобразити війни, почуття, стосунки, буденність, що і стало поштовхом до мовлення. Адже саме тоді люди міркували, як передавати інформацію. Мовлення людини, як один із видів комунікації, розвинулося 40 000 років тому, коли люди стали розумними.

Масова комунікація є основним складником живого світу, адже якби люди не контактували та не вмінли контактувати, цей світ був би німим, мертвим у сенсі комунікації, і, звісно, без цього вміння не було б і сучасного світу, інновацій, людини розумної. Звідси виникає такий результат, як регрес. Ми б не прогресували, а жили б як тварини. Отже, масова комунікація є основою прогресу.

Психологія масової комунікації є галуззю соціальної психології, яка досліджує процес спілкування, розвиток та установалення громадської думки, формування спілкування, засвоєння інформації. Коли людина отримує певну інформацію, в неї виникають певні емоції, думки чи почуття, це називають моделлю праймінгу.

Утворення світобачення, схильність до нав'язливої думки у ЗМІ – це все є ефектом культивування. Тобто тоді, коли світосприйняття ґрунтується на основі того, що нам пропагують ЗМІ. Це по суті є однією із технік маніпулювання масовою комунікацією.

Основні техніки маніпулювання масовою комунікацією представлені на рис. 1.

Рис. 1 – Основні техніки маніпулювання масовою свідомістю

Розглянемо кожну техніку більш детально.

Замовчування інформації. Тобто люди надумують собі багато варіантів розвитку подій однієї проблеми, потім виникає масштабне обговорення певної проблеми, люди починають шукати інформацію. Журналіст може маніпулювати масовою комунікацією навколо однієї проблеми. Люди приходять до певних думок і журналіст схиляє їх до тієї думки, до якої йому необхідно. І коли це набуває масовості, то це ї є однією з технік маніпулювання масовою комунікацією. Тобто люди спільно володіють певною інформацією і обмінюються нею, що і є комунікацією. Така комунікація створює основну думку суспільства, потім цією інформацією обмінюються з іншими людьми (інших регіонів, країн тощо) [1].

Створення фейків. Суспільство заводять в оману навмисно, після чого відбувається поступовий розвиток комунікаційного процесу: спочатку в межах свого кола, яке перебуває в омані, потім у межах міста, згодом у межах країни і насамкінець у межах світу. Наприклад, у 2012 році американські вчені на основі давнього календаря зробили заяву, що 21 чи 23 грудня буде кінець світу. Ця новина швидко поширювалася різними засобами масової інформації (ЗМІ), деякі люди перебували у шоковому стані, робили необдумані дії. Але це виявилось неправдою. Такий випадок і є прикладом маніпулювання масовою комунікацією на світовому рівні [2].

Перебільшення. За допомогою цієї техніки людьми можна дуже сильно маніпулювати, як у позитивному, так і в негативному руслі. Наприклад, військовий експерт сказав, що війна буде довготривалою і завершиться ядерним конфліктом. Така маніпуляція призводить до негативної думки, паніки й агонії. Якщо військовий експерт каже, що країна-агресор не зможе нанести шкоди всім країнам та перемогти, то люди, які проти країни-агресора, почуваються в безпеці, впевненими та позитивно налаштованими. Згодом відбувається трансляція цих настроїв серед суспільства.

Навішування ярликів. Це працює так: люди розповсюджують стереотипи про певну групу людей, переважна більшість у це вірить і при комунікації можуть буди подалі від цієї групи людей або дискримінувати їх. Наприклад, люди які є прихильниками релігії іслам. Про них є багато стереотипів, але основний стереотип – це те, що багато хто з них є терористом. Людство повірило в цей стереотип і справді стало боятися людей, які сповідують іслам. Таке поширення стереотипу серед людей створило психологічний фактор – ісламофобію. Ісламофобія – це страх перед представниками релігії іслам, яка розповсюджена по всьому світові [1].

Також ця техніка використовується в політичній комунікації і є ефективним способом маніпулювання. Наприклад, на будь-яких патріотів можна повісити ярлик «націоналістів», і це буде маніпуляцією, адже патріотизм і націоналізм не є тотожними речами [3].

Маніпуляція зі статистикою. Дійсно, люди частіше довіряють інформації, яка підкріплена якимись цифрами. Навіть якщо є посилання на джерело даних, потрібно бути пильними,

адже необхідно розуміти, що джерела даних можуть не існувати взагалі; джерело може бути підставним або не вартим довіри; джерело може належати політичним лідерам, урядам тощо і давати викривлену інформацію.

Перефразування та гра словами. Як відомо, маніпулятори можуть використовувати всі наявні засоби, техніки, щоб донести суспільству свою позицію. Іноді може бути достатньо простої гри словами, заміни слова синонімом або зміною структури речення, щоб дискредитувати «жертву». Наприклад, BBC знімають документальний фільм про трагедію «Боїнга» на Донеччині, де доводять, що літак справді був збитий «Буком»; вони також розглядають й інші «альтернативні» версії падіння літака (зокрема, що він був збитий іншим літаком) і доводять їхню неспроможність, наводячи аргументи. Після цього новина публікувалася в різних ЗМІ. Спочатку прокремлівська Daily Mail сформулювала доволі двозначний заголовок у новині про цей фільм; а вже потім, посилаючись на Daily Mail, РІА «Новости» вже переконувала росіян у тому, що літак збили ... українці [3].

Виділимо основні правила, яких потрібно дотримуватися задля уникнення маніпуляції масової комунікації:

- перевіряйте інформацію з різних джерел;
- порівнюйте роботу ЗМІ вітчизняних та закордонних, зіставляйте інформацію;
- аналізуйте те, що відбувається. Це краще робити без емоцій;
- прислухайтеся до незалежних експертів стосовно певної проблеми, явища чи події;
- не піддавайтеся масовості, споглядайте ситуацію з позиції «чужих очей»;
- читайте новини з різних джерел;
- читайте інформацію про політиків або відомих діячів чи особистостей, які поширюють інформацію;
- обережно ставтеся до інформації в інтернет-просторі;
- дивіться багато аналітичних статей або статистичних даних з офіційних, перевірених джерел;
- читайте багато професійної літератури з проблеми психології маніпулювання [3].

Висновки. Проаналізувавши особливості розвитку масової комунікації, можна зазначити, що вона відображає фундаментальний стан сучасного суспільства, в якому складна соціальна структура втілена у символічних формах і образах, які здатна сприймати і розуміти як індивідуальна, так і масова свідомість.

Серед основних технік маніпулювання масовою свідомістю у рамках представленого дослідження було виділено замовчування інформацією, створення фейків, перебільшення, навішування ярликів, маніпуляція зі статистикою, перефразування та гра словами.

Серед можливих способів протидії технікам маніпулювання масовою свідомістю було представлено: перевірка інформації з різних джерел (і закордонних також); аналіз подій, що відбуваються; врахування інформації від незалежних експертів; перевірка інформації про політиків або відомих діячів чи особистостей, які поширюють інформацію; розвиток критичного мислення.

Представлена робота не вичерпує досліджень, пов'язаних із визначенням особливостей розвитку масової комунікації та потребує подальшого аналізу, зокрема і можливостей впровадження позитивних зарубіжних практик із протидії технікам маніпулювання масовою свідомістю.

Abstract. This study provides information on mass consciousness manipulation techniques, namely: suppression of information, creation of fakes, exaggeration, labeling, manipulation of statistics, paraphrasing and wordplay. Rules are defined, the observance of which will avoid the influence of manipulation of mass communication. The methodological basis of the work is a systematic, logical approach, the principle of historicism. Specificity involves a comparative-historical method for researching the development of mass communication manipulation techniques.

Keywords: technique, mass communication, manipulation, influence.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Макітра Я. Маніпуляція свідомістю. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2006/02/6/3061121/>

2. Кінець світу скасовано: астероїд 2012 TC4 розминувся із Землею. URL: <https://tsn.ua/svit/kinec-svitu-skasovano-asteroyid-2012-ts4-rozminuvsia-iz-zemleyu-1012135.html>

3. Медіадрайвер. Як маніпулюють інформацією URL: http://mediadriver.online/manipuliatsiyi_ta_propahanda/yak-manipulyuyut-informatsiyeyu/

УДК 159.923.2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМОСТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ РІЗНОЇ СТАТІ

М. О. Левенчук, К. М. Васюк

Анотація. Стаття присвячена вивченню особливостей самоставлення майбутніх психологів. Розкрито основні підходи до трактування сутності поняття «самоставлення». Представлені результати проведеного емпіричного дослідження особливостей самоставлення майбутніх психологів різної статі.

Ключові слова: самоставлення, рефлексивність, саморегуляція.

Вступ. Сьогодні під впливом нестабільних соціальних, економічних та політичних умов на людину впливає велика кількість чинників, що викликають дезорганізацію в структурі особистості. Насамперед це характеризується надмірним і тривалим психологічним напруженням, яке впливає на самооцінку, самоповагу, саморегуляцію – тобто на самоставлення індивіда загалом. Крім того, негативні зовнішні та внутрішні умови можуть негативно впливати на особистість психолога, його професійний розвиток, порушуючи нормальний хід поведінки.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблема самоставлення особистості – об’єкт вивчення у вітчизняній і закордонній психології. До її розроблення зверталися відомі світові (А. Бандура, Н. Бранден, М. Єрусалем, М. Зіммерман, Дж. Роттер, М. Шерер, Р. Шварцер та ін.) та вітчизняні науковці (О. Бажин, Н. Булінко, М. Гайдар, І. Галецька, С. Гончар, В. Кобець, Р. Кричевський, А. Погорелов, Н. Пророк, Д. Шапошник та ін.). Особливості самоставлення осіб різної статі вивчалися у працях М. К. Омарової, В. М. Князева, В. Є. Каган.

К. Роджерс розглядав самоставлення через «Я-концепцію» особистості, яка формується в процесі соціалізації особистості завдяки взаємодії зі значущими іншими. Процес формування переважно відбувається в дитячому та підлітковому віці. Крізь призму своєї «Я-концепції» людина бачить світ, але «Я-концепція» не контролює і не регулює дії людини, насамперед вона символізує головну частину свідомого досвіду індивідуума, а поведінка людини лише узгоджується з нею. Сама «Я-концепція» вміщує в себе, крім нашого сприйняття, те, якими ми є, і образ того, якими, на нашу думку, ми повинні бути або хотіли б бути [1]

Ставлення має складний психологічний зміст, воно охоплює емоційний, когнітивний та поведінкові компоненти. Емоційний компонент у структурі самоставлення є провідним, бо власне ставлення особистості виникає у процесі накладання її емоцій на предмет, що певною мірою усвідомлюється, пізнається нею. С. Рубінштейн зазначив: «Наші власні переживання, як би безпосередньо вони не переживалися, пізнаються і усвідомлюються лише опосередковано, через їх ставлення до об’єкта» [2].

Прийняття себе, позитивне ставлення до себе є умовою гармонійного існування та високого рівня розвитку самоідентифікації особистості. Самоставлення здійснює детермінацію соціальної поведінки, впливає на успішність будь-якої діяльності та особистісної самореалізації людини. Це, своєю чергою, визначає міру суб’єктності особистості у формуванні позитивної Я-концепції. Дослідники зазначають, що саме позитивне самоставлення є умовою психічного благополуччя та психічного здоров’я [3].

Основний матеріал. Для виявлення особливостей самоставлення майбутніх психологів було використано низку методик, шкали яких власне і представляють структуру самоставлення:

1. «Тест-опитувальник самоставлення» (В. В. Столін та С. Р. Пантелєєв);
2. «Шкала самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема»;
3. «Методика діагностики рефлексивності» (А. В. Карпова, В. В. Пономарьова);
4. «Визначення рівня самооцінки» (С. В. Ковальов).